

Limba noastră, în Biserica Romano-Catolică din Moldova, de la înființarea Episcopiei de Iași (1884) pînă în prezent

de
Iosif Tamaș

Introducere

În Moldova au fost romano-catolici, moșneni din veacuri, iar aceștia, susținători ai grafiei latine, oameni buni și patrioți buni au format a treia parte din regimentele teritoriale de la Roman, Neamț și Huși pe vremea războiului de la 1877 și au înălbit cu osemintele lor câmpiile Bulgariei¹. Despre acești susținători și despre limba credinței lor dorim să vorbim în această lucrare și să evidențiem caracterul latin și românesc al limbii noastre, care s-a vorbit în biserica romano-catolică din Moldova. Deși limba rituală, în biserica romano-catolică apuseană, este cea latină, aceasta s-a folosit numai pentru părțile liturgice care l-au privit pe preot: restul ritualului, adică rugăciunile și cântecele poporului, predicile, catehismele, s-au săvîrșit prin viu grai și prin scris, în original și prin traduceri, în limba fiecărei țări. Una din primele griji ale Scaunului Petrin, precum și a sfîntelor Sinoade, a fost aceea de a nu lipsi popoarele, cucerite prin credință, de pîinea cuvîntului dumnezeesc propus în limba fiecărei țări. În acest sens, în anul 813, Sinodul al III-lea din Tours, prin canonul XVII, prescria fiecărui Episcop de a avea la îndemîină „o bună culegere de omilii, iar pe acestea de a le traduce lămurit în limba romană rustică sau în cea germană (*in rusticam romanam linguam, aut theotiscam*), pentru ca toți să înțeleagă”². Astăzi, după Conciliul al II-lea din Vatican, situația este următoarea:

„Uzul limbii latine, cu excepția unor cazuri de drept particular, va fi păstrat în Riturile latine. Totuși, atît Sfînta Liturghie, cît și în administrarea sacramentelor sau în alte părți ale liturgiei, întrebuițarea limbii materne poate fi deseori foarte utilă pentru popor: i se va putea acorda așadar un loc mai larg, mai ales în lecturi și îndemnuri, în anumite rugăciuni și cântece, după normele fixate pentru fiecare caz”³.

În această lucrare vom urmări și dezvolta următoarele puncte: I – Limba noastră, în biserica romano-catolică din Moldova, după *Codex Bandinus* de la 1646; II – Mihail Kogălniceanu și limba românească în Moldova; III – „*Cu totul*

¹Mihail Kogălniceanu, *Discurs în ședința de Guvern*, în *Monitorul Oficial*, 18 Decembrie, 1884.

²Dr. Nerset Marianu, *Pravoslavia Română față cu Dreapta Credință Romană*, Tipografia Eckhardt, Cernăuți, 1886, p. 51.

³Conciliul Ecumenic Vatican II, *Constituția despre liturghie „Sacrosanctum Concilium”*, nr. 36, 1-2, Traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București, 1990.

aparte”, Sfînta Scriptură în limba română; IV – Elaborarea *Catehismului Bisericii Catolice* în limba română.

Limba noastră, în Biserica Romano-Catolică din Moldova, după *Codex Bandinus* de la 1646⁴

Arhiepiscopul Marco Bandini, vizitator apostolic în Bulgaria și Valahia, a venit în Moldova ca administrator apostolic în 1644, pe cînd era domnitor Vasile Lupu. *Codex Bandinus* se prezintă așadar, pentru cine vrea să studieze istoria catolicilor din Moldova, ca un veritabil act de valorizare a literaturii de expresie latină din țara noastră. Acest document conține multe informații despre incursiunea în istorie a catolicilor din Moldova; despre declinul demografic și religios al cultului catolic în vremea lui Vasile Lupu; despre istoria culturii românești de expresie latină, însă:

„...raportul lui Marcu Bandini nu conține nici un indiciu referitor la vreo caracteristică etnică sau lingvistică a populației catolice din Moldova”⁵.

Totuși urmărind cu atenție informațiile din *Codex*, vom putea desprinde cu acuratețe științifică elementele de limbă română interferate în textul latin, precum și limbile vernaculare în cultul catolic din Moldova. Așa stînd lucrurile vom observa că folosirea limbilor vernaculare în cultul catolic din Moldova a fost o preocupare majoră a monseniorului Bandini:

„...secretarul nostru, sus-numitul Petru Parcevic, a început să cuvînte în limba latină în numele nostru, nu numai cu chibzuință, ci chiar cutezător, [...]. Iar noi, șezînd, i-am spus, de față cu mitropolitul său: <Noi am fost la Roma în urmă cu doi ani, dar acum, din însărcinarea Preasfîntului papă Urban, sîntem trimiși din ținutul Turciei pentru cîrmuirea și administrarea Bisericilor din Moldova>”⁶.

Catolicii din Moldova au cultivat limba română nu numai în relațiile sociale, ci și în viața confesională: în predici, la povezi, în catehizare. Această realitate s-a concretizat, cu precădere, în secolul al XVI-lea, căci pînă atunci episcopii de Milcov, de Siret sau de Baia, fiind polonezi sau unguri, nu susțineau propășirea limbii române.

„Așadar, ca nimeni să nu poată spune că n-a știut, noi vrem ca scisoarea de față, scrisă în latinește și în limba ungurească, să fie afișată pe ușile bisericilor, copiată în același fel de fiecare paroh sau dascăl ca să fie înțeleasă mai bine de toți.[...] Dată la Iași, din reședința Bisericii noastre parohiale, în ziua de 12 august, în anul Domnului 1646”⁷.

⁴Academia Română, *Codex Bandinus*, Lito-Tipografia Carol, București, 1895; Marco Bandini, *Codex*, Editura Presa Bună, Iași, 2006, (citările vor fi făcute după ediția din 2006).

⁵Jean Nouzille, *Catolicii din Moldova*, Sapientia, Iași, 2010, p. 122.

⁶Marco Bandini, *Codex*, pp. 48-50.

⁷*Ibidem*, p. 84.

De-a lungul istoriei, misionarii italieni au întâmpinat rezistența prelaților unguri care, cu toate că știau limba română, cereau folosirea limbii maghiare și promovarea ei ca *Propaganda Fide* a acceptat, în 1644, atât folosirea limbii române cât și a limbii maghiare. Cultivarea prioritară a limbii române avea varii motive: era limba țării, era cunoscută de toți catolicii din Moldova, indiferent de etnie, era limba de comunicare cu principele țării și cu boierii de curte. În anul 1647, la Bobotează, misionarul Gasparo da Noto a ținut o predică în limba română în fața domnului Vasile Lupu, iar enoriașii catolici care au participat la procesiune au cântat românește și latinește.

Memorialul lui Marco Bandini cuprinde și importante mărturii de limbă română. Aceste elemente lingvistice păstrează pulsul viu al limbajului popular de acum patru secole. Termenii românești din *Codex* reflectă ipostaze ale vieții private și publice din vremea lui Vasile Lupu. Aceste elemente lingvistice nu trebuie cercetate în sine, ci corelate cu istoria din acea vreme. Cercetarea numelor de familie din parohiile catolice din Moldova dovedește fără echivoc că mulți catolici aveau nume românești și origine etnică românească. Misionarii catolici din Moldova au păstorit etnii variate, dar, treptat, catolicii din Moldova au învățat limba română și astăzi, prin limbă și tradiție, diversifică patrimoniul nostru spiritual:

„Fie neamul moldovenilor nedeprins cu cartea, totuși el își are obiceiurile sale: când se salută între ei, oamenii de orice rang, stare sau sex își sărută unii altora mîinile în semn de cinstire și dragoste.[...] Moldovenii sînt mai primitivi decît muntenii și alți valahi. Numai cei de la hotarele Poloniei s-au pătruns de obiceiurile vecinilor, care nu vor să dea nimic străinilor pe degeaba; altminteri, călătorul poate să umble în Moldova fără provizii. Pîine, brînză, ceapă, lapte și alte asemenea, care se găsesc în casa lor, ei împart bucuros cu călătorii”⁸.

Episcopul Marco Bandini a petrecut în Moldova o viață misionară grea și, pornind de la realitățile potrivnice ale vieții, a formulat, în finalul memoriului său, propuneri pentru întărirea cultului catolic în Moldova, departe de interesele etnice. Prin activitatea sa misionară și prin opera sa istorică, Bandini rămîne un reprezentant important al istoriografiei de expresie latină din țara noastră.

Mihail Kogălniceanu și limba românească în Moldova⁹

Tratatul de literatură la care facem referire a fost publicat în limba germană, la 18 Ianuarie 1837 în *Lehmann's Magazin*. După cum reiese dintr-o scrisoare a lui Kogălniceanu din Aprilie al aceluiaș an a fost chiar tipărit în broșuri, iar textul tipărit în limba română a fost realizat în Februarie 1894, prin grija lui Vasile

⁸Marco Bandini, *Codex*, pp. 374-376.

⁹Mihail Kogălniceanu, *Limba și literatura Românească sau Valahică*, Berlin, 1837, publicată de Vasile Kogălniceanu, București, 1895.

Kogălniceanu¹⁰. Într-o scurtă introducere ne este prezentat poporul acestei Moldove, cu faptele sale de vitejie, alături de Muntenia, care de la 1740 au dat exemplul popoarelor din Europa, eliberând din robie pe țărani. Limba română vorbită în Moldova de mai bine de cinci milioane de oameni, fiică a limbii latine, este și limba maternă a Muntenilor, și a Basarabenilor, și a Bucovinenilor. Este vorbită în Ardeal, în Banatul Timișoarei, în Macedonia, Tracia și chiar în mai multe colonii din Ucraina. Trei părți din cuvintele ei provin din latinește și numai un sfert este alcătuit cu cuvinte din limba slavă, gotică, turcă și greacă.

„Mai înainte de soborul bisericesc florentin (1438) aveau Moldovenii litere latine după exemplul celorlalte popoare care și-au stricat limba lor din cea latină. Atunci însă când, Mitropolitul Moldovei s-a dat la acest conciliu pe partea Latinilor, urmașul său, Teoctist, diaconul lui Marco, Episcopul de Efes, de viță bulgar, ca să stârpească din biserica moldovenească influența Latinilor și ca să ia tinerilor prilejul de a citi amăgiturile Latinilor, a sfătuit pe Alexandru cel Bun ca nu numai să scoată din principatul său pe oamenii alt-fel gânditori în privința religiei, dar chiar și literele latine să le înlocuiască prin cele chirilice”¹¹.

Înainte de secolul al XI-lea se găsesc documente scrise românește și bibliotecile mănăstirești păstrează multe cronici vechi, încă necunoscute pînă acum. Însă cea dintîi carte tipărită în limba română este o Cazanie (carte de rugăciune), editată de judele Brașovului, luteranul Cristel Lucaciu, apărută la Brașov în Transilvania în 1580. Afară de această Cazanie, de cronici și încă cîteva puține alte scrieri, celelalte cărți ce au apărut în Moldova de la conciliul florentin încoace au fost redactate și tipărite slavonește:

„Chiar liturghia se slujea în limba aceasta, pe care n-o înțelegeau nici preoții nici poporul. De abia în anul 1643 cărțile bisericești au fost traduse iarăși în limba română”¹².

Acest pas a fost o mare realizare și un îndemn pentru Moldoveni. Vasile Lupu, domnul Moldovei, a poruncit de asemenea în anul 1648 să se slujească în biserici în limba română, iar în anul 1697 au urmat și Muntenii acest exemplu. Menționăm că vorbim despre dispoziții care privesc strict biserica ortodoxă din aceste spații geografice. Pomenitul domn, unul din cei mai mari binefăcători ai Moldovei, a înființat la Suceava o tipografie română, unde s-au tipărit toate cărțile bisericești, colecțiile de legi și alte scrieri. Această tipografie a fost mutată mai târziu la Iași.

¹⁰*Ibidem*, p. 25, nota 1.

¹¹Cantemir în descrierea sa despre Moldova, *apud* Mihail Kogălniceanu, *Limba și literatura Românească sau Valahică*, p. 26.

¹²Mihail Kogălniceanu, *op. cit.* p. 29.

„Cu totul aparte”, sfînta scriptură în limba română

Se împlinesc 215 ani, de cînd a ieșit de sub tipar la 1795 traducerea românească a Sfintei Scripturi, tipărită la Blaj, *cu blagoslovenia Măriei Sale Preluminatului și Presfințitului Domnului Domn Ioan Bobb vlădicului Făgărașului*. Iată cîteva gînduri adresate, *cătră cetitoriu*, de preacucernicul ieromonah Samuil Clain, din Mănăstirea Sfintei Troiță de la Blaj, la începutul acestei Biblii:

„Scriptura Sfîntă, (...) de pre limba elinească, din izvodul celor șaptezeci de dascali, românește tălmăcită, la anul 1688 în București s-au fost tipărit, dar cu foarte întunecată și încurcată așezare și întocmire a graiului românesc și mult osibit de vorba cea de acum obicinuită, și mai ales de graiul și de stilul cel din cărțile besericești, care în toate besearicile românești să cetesc, și pentru aceea pretutindinea tuturor și de toți easte cunoscut și înțeles, cît acea tălmăcire aceii Biblii mai pre multe locuri neplăcută urechilor auzitorilor easte și foarte cu anevoie de înțeles, ba pre altele locuri tocma fără de înțeles easte, care lucru cu mare pagubă sufletească era neamului și besearicii românilor (...). Iară, o, iubite cucearnice cetitoriu, am voit a-ți aduce aminte că doară și acum întru unele locuri ți să va părea întunecat graiul, ci pentru aceea să nu te smintești, nici să te pripești a vinovăți și a defăima lucrul, că întunecarea aceasta și dintru aceasta vine, că noi nici pentru mai luminat înțeles am vrut de la noi nici măcar un cuvînt cît de mic să băgăm în S. Scriptură, ci ne-au fost voia ca întru toate să rămîie întru curățeniia sa și întru tot adevărul său, după cum easte în cea elinească (...). Ci tu, cucearnice cetitoriule, toate le ia în parte bună și te foloseaște cu această a noastră osteneală spre mai mare laudă a lui Dumnezeu și a Sfintei Besearici creaștere și a sufletului tău mîntuire, că acesta easte scopul ostenealii meale, carele sînt al tău cătră Dumnezeu rugătoriu, smeritul întră ieromonași”¹³.

Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că vorbim în același timp despre o operă teologico-literară de mare excepție, care însumează toate calitățile unei Biblii destinate pentru *biserica a tot neamul românesc*, ce a rămas pînă azi fundamentul tuturor edițiilor românești ale Sfintei Scripturi¹⁴. A fost retipărită la Sanct Petersburg cu binecuvîntarea sfîntului Sinod rusesc, în 1819, cu mici variante din textul Bibliiei slave (ediția 1751). Între anii 1854 – 1856 a fost retipărită prin grija episcopului Filoteiu la Buzău, fapt care dovedește și

¹³ *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă*. Tipărită în zilele Majestății Sale Carol I, regele României, în al 49 an de slăvită domnie. Ediția Sfîntului Sinod. București, Tipografia cărților bisericești, 1914.

¹⁴ Victor Macaveiu, *Spre o nouă ediție a Scripturii românești*, în *Cultura Creștină*, nr. 1-2, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj, 1921, p. 2.

mărturisește cât de mare a fost aprecierea trudei smeritului ieromonah Samuil Clain, nu numai în biserica Greco-Catolică din Ardeal, ci și în cercurile bisericii Ortodoxe din Muntenia și Moldova. Biblia lui Șaguna, tipărită la Sibiu aproape în aceeași vreme, 1856 – 1858, nu face altceva decât să copieze Biblia lui Clain, „cu puține și neînsemnate schimbări”¹⁵, care s-au făcut parcă într-adins, ca să nu reproducă textul întocmai așa precum a ieșit în ediția de la Blaj și care schimbări, de cele mai multe ori, sînt rele, adică în defavorul înțelesului și al fidelității textului¹⁶. Mergînd mai departe, în istoria traducerilor Sfintei Scripturi în limba română, ajungem la ediția oficială românească a Bibliei, tipărită la București în 1914, *în ediția sfîntului Sinod*. Este textul Bibliei lui Clain, dar cu modificările editorilor de la Petersburg, de la Buzău și de la Sibiu. Este unanim recunoscut faptul că această ediție, publicată de sfîntul Sinod, a fost o operă bine venită și recunoscută drept prima ediție oficială românească cu „litere străbune, tipărită foarte frumos, pe hîrtie bună, și pusă în vînzare, la timpul său (1914), cu prețuri foarte modeste (ediția pe hîrtie bună abia costă 4 lei)”¹⁷. Lipsește acestei ediții o prefață care să lămurească cititorul asupra textului românesc, care a servit drept temelie respectivei ediții. Nu poate fi trecută cu vederea o altă operă literară, cea a d-lui Dumitru Cornilescu, care ne-a lăsat în 1920, la București, la editura Societății Evanghelice Române, Noul Testament într-o traducere latină profund umanistă. Lipsește acestei traduceri coloritul arhaic al cuvîntului lui Dumnezeu, lipsește ceea ce numim la statuile de bronz *patina* vremii, care dă preț și valoare operei. Că această traducere a stîrnit un interes deosebit, o dovedește faptul că patru ani mai tîrziu apare traducerea integrală a Bibliei sub semnătura D. Cornilescu.

În afară de edițiile tipărite ale Sfintei Scripturi, dorim să amintim truda unor erudiți, dar care nu au apucat să-și vadă osteneala încununată de rezultat. Se păstrează la Blaj manuscrisul lui P. P. Aron, al lui Teodor Pop, un manuscris pregătit de eruditul filolog și orientalist Cipariu, precum și manuscrisul aproape complet, adnotat cu comentarii din sfinții Părinți, al canonicului Szmigelsky. Toate aceste mărturii, (și cele ce nu au fost consemnate în acest studiu), reprezintă mărturii ale dezvoltării limbii române în scrierile biblice și se arată negreșit vocația poporului nostru de iubitor al Sfintei Scripturi, ca o trăsătură definitorie a neamului nostru.

Nu lipsită de importanță, pentru dieceza Romano-Catolică de Iași, este traducerea Noului Testament, (Editura Sapientia, Iași, 2002), realizată de către un colectiv de erudiți, după ediția critică a Societăților Biblice Unite, *The Greek New Testament*, Biblia Druck GmbH, Stuttgart 1983. Notele informative și aparatul critic, din subsolul paginii, au ținut cont de comentariile cele mai autorizate,

¹⁵ Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, p. 194.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 198 – 210.

¹⁷ Victor Macaveiu, *Spre o nouă ediție a Scripturii românești*, p. 7.

contemporane, în continuitate cu tradiția bogată a interpretărilor patristice. Dorința celor care au lucrat la această traducere a fost aceea de a *transpune mesajul răscumpărării* din Noul Testament, centrat în persoana, viața și activitatea lui Isus Cristos. Indicele notelor principale favorizează înțelegerea problemelor care stîrnesc controverse. Hărțile și tabelul cronologic ajută cititorul să încadreze evenimentele mîntuitoare în istoria omenirii și în geografia locurilor. Temele biblice de interes pastoral oferă ajutor tuturor celor care pregătesc o cateheză, o omilie sau un argument științific pentru o temă biblică. Este prezentat și un indice liturgic de lecturi care oferă celor interesați posibilitatea să se regăsească în liturgia Bisericii care împarte, ținînd cont de pedagogia proprie, lectura comunitară a Sfintei Scripturi pe parcursul timpurilor liturgice. Vorbim despre o muncă științifică ce nu ar fi fost dusă la bun sfîrșit fără competență, tenacitate, discreție, entuziasm și dîrzenie, ca vestea cea bună a mîntuirii să ajungă la „urechea, mintea și inima tuturor oamenilor de bunăvoință”¹⁸.

Elaborarea Catehismului Bisericii Catolice în limba română

Cuvîntul *catehism* este de origine greacă și înseamnă acea formă a metodei conversației ce constă din întrebări pentru ca elevii să reproducă cunoștințele însușite anterior. Verbul acesta, *catehein*, se întîlnește deseori în Noul Testament: *Fapte XVIII, 25; Luca, I, 4; Corinteni XIV, 19; Marcu, XVI, 15-16*. Seria catehismelor creștine începe cu *Didahiile* din epoca părinților apostolici. Panten, sfîntul Clement și întreaga școală catehetică Alexandrină, atît de renumită în analele teologiei creștine, propuneau învățătura lui Cristos și a Bisericii în formă catehetică, adică prin întrebări și răspunsuri. Sînt celebre catehezele sfîntului Ciril din Alexandria; sfîntul Grigore De Nissa compune *Marele cuvînt catehetic*; sfîntul Augustin scrie *De catehisandis rudibus*; Beda Venerabilul (672-735) propune preoților promovarea *Catehismului*, adică explicarea Simbolului Credinței și a rugăciunii Tatăl Nostru. La sfîrșitul secolului al VIII-lea apare primul Catehism în sensul modern al cuvîntului, intitulat: *Disputatio puerorum per interrogationes et responsiones*, atribuit fără nici un merit lui Alcuin. În epoca modernă numărul catehismelor crește semnificativ în toate țările. Cea mai celebră lucrare de acest gen este reprezentată de *Catehismul Tridentin*. S-a constituit o comisie formată din Cardinali care după studii îndelungate, la 11 Septembrie 1563 propune un Catehism, util educatorilor și tineretului școlar. Materialul rezultat a fost trimis Papei, cu rugămintea de a se edita. Papa a instituit o comisie prezidată de sfîntul Carol Boromeu și marea operă a fost terminată un an mai tîrziu. După aceea, sub Papa Grigore al XIII-lea apare o ediție nouă, recomandată printr-o scrisoare enciclică în 8 Septembrie 1899. A fost tradus și în românește de iluștri clerici greco-catolici de la Academia din Gherla, organizați în societatea literară „Alexi-Șincaiană”.

¹⁸ Alois Bulai, *Cuvînt înainte*, în *Noul Testament*, Sapientia, Iași, 2002.

În lumea catolică s-au tipărit multe alte Catehisme, în toate limbile. Din seria acestor lucrări din Apus se traduce mai întâi opera sfântului Petru Canisiu, apostol al Germaniei în perioada luptelor împotriva protestantismului. A trăit între 1521-1597 și a fost proclamat doctor al Bisericii Romano-Catolice și trecut în rîndul sfinților, de către Papa Pius al XI-lea, în 24 Mai 1925¹⁹. Un alt sfânt, Ioan Capistran, a convertit la catolicism mai mulți români din Banat. Dintre aceștia sînt pomeniți Gheorghe Buitul, născut pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea. A suferit mult din cauza persecuției protestante. În 1619 Episcopul romano-catolic Ștefan Csiky îl recomandă Cardinalului Borghese la Roma, pentru a fi primit la *Collegium Germanicum et Hungaricum*. Scrisoarea este datată 15 Septembris a. D. 1619, el devenind primul român student în teologie la Roma. Buitul a tradus în românește Catehismul lui Canisius²⁰.

În secolul al XVII-lea s-au mai scris trei catehisme catolice de către misionarii din Moldova. Dintre acestea trei unul s-a tipărit, iar despre celelalte există numai informații documentare. Misionarul Gasparo da Noto scrie în 1646 că a predicat mult timp în Moldova și a alcătuit un *Catehism* în limba română²¹. Un alt misionar, Vito Piluzio, franciscan conventual ce ajunge în 1653 prefect al misiunii din Moldova, compune un Catehism pe care l-a tipărit la Roma în 1677. În analele literare este menționat drept Catehismul tipărit cu litere latine. Episcopul Ioan Botezătorul Zamojski al Bacăului, polon de origine, a învățat românește, astfel că în 1636 cînd vine în Moldova, predică în limba poporului. Turcii nu puteau accepta ideea că la Bacău păstorește un nobil polonez și astfel hotărăsc să-l îndepărteze. Acesta se retrage înainte de a fi prins. Deși a activat puțini ani, este pomenit în analele literare prin două lucrări scrise în românește. A alcătuit pentru preoții și mai ales pentru misionarii din Moldova o *gramatică moldovenească*, tipărită în Polonia, și a compus un *Catehism al credinței catolice*, tot în românește.

În secolul al XVIII-lea numărul Catehismelor catolice este mult mai mare. Apar atît în Transilvania în biserica română unită cu Roma, cît și în Moldova, scrise de misionari italieni. Cele mai multe nu s-au tipărit. Dintre cele tipărite merită amintit cel din 1702 apărut la Alba-Iulia, autorul, pe nume Paul Baranyi (1657-1719), jucînd un rol semnificativ la desăvîrșirea Sfintei Uniri de la 1700. Lucrarea are următoarele părți: 1. Despre credința creștinească; 2. Crezul; 3. Despre nădejde; 4. Despre rugăciune (Tatăl Nostru, mulțumirea îngerului către Maria); 5. Păcate; 6. Dragoste; 7. Cele zece porunci; 8. Pentru botez; 9. Rînduiala bisericii; 10. Căsătoria; 11. Despre păcatele de moarte; 12. Despre poruncile bisericii; 13. Făpturile cele sfințite; 14. Întîia, a doua și a treia împotrivire. Se

¹⁹ Gheorghe Fireza, *Sfinți și fericți din Societatea lui Isus*, București, 1941.

²⁰ Iosif E. Naghiu, *Catehisme Catolice Românești în sec. XVII-XVIII*, în *Cultura Creștină*, nr. 10-12, Blaj, 1943, pp. 591-601.

²¹ *Ibidem*.

găsește un exemplar la Blaj, în Biblioteca Centrală și unul la Biblioteca Universității din Cluj²². În seria catehismelor catolice din secolul al XVIII-lea ocupă un loc aparte *catehismele de la Blaj*. În Mica Romă a Transilvaniei încep să se tipărească catehisme de la 1754. Apare „Învățătura creștinească prin întrebări și răspunsuri”²³, așa cum citim în scrisoarea trimisă de Episcopul Petru Pavel Aron, la 30 Decembrie 1754, Episcopului Romano-Catolic de Oradea, în care pomenește despre mai multe tipărituri de acest fel, de la Blaj²⁴. În *Bibliografia Românească Veche* este menționată ediția din 1756 intitulată : *Învățătura creștinească prin întrebări și răspunsuri pentru procopseala școalelor*, care, după cum se vede din titlu, era de școală, care altădată era intitulată *bucoavnă*. În 1757 se tipărește la Blaj un catehism în limba latină: *Doctrina Christiana ex Probatis authoribus collecta ad usum hujus Scholasticae Juventutis*, care cuprindea o bogată tematică religioasă, fundamentată pe învățătura Sfintei Scripturi. Gheorghe Șincai publică în 1793 „Catehismul Cel Mare cu întrebări și răspunsuri”, alcătuit și întocmit pentru folosul și *procopseala* tuturor *școalelor normalești a neamului românesc*. Acest catehism a fost foarte răspândit în Transilvania ca manual didactic.

Amintim și Catehismele Catolice românești scrise de misionarii care au propovăduit credința creștină în satele catolice din Moldova în secolul al XVIII-lea. În 1719 misionarul Silvestro d' Amelio compune un catehism, care de fapt reprezenta o traducere după catehismul publicat de către Vito Pulizio la Roma în 1677. La 23 Mai 1775 misionarul Francantonio Minotto îi scria lui Ștefan Borgia, secretarul de la *Propaganda Fidei*, că a compus o gramatică și doi ani mai târziu pomenea că lucrează la un dicționar și la un catehism în limba română (mai precis în *limba moldovenească*, după cum se spune în scrisoare)²⁵. Un alt misionar, Lorenzo Placido Porcelli, ce a lucrat la Adjudei în secolul al XVIII-lea, la întoarcerea în Italia în 1792, cere la 4 Iulie 1805 să fie numit lector de limbă română la *Colegiu Sfântul Anton* din Roma, motivându-și dorința în baza cunoștințelor temeinice de limbă română. În biblioteca școlii mai sus amintite se găseau mai multe cărți compuse de către el, printre care era și un catehism. Bineînțeles toate erau în limba română²⁶. Dorim să pomenim, cu mândrie, despre grija pe care Episcopii diecezei de Iași au manifestat-o față de poporul nostru, și cum s-au îngrijit să asigure învățămîntului religios românesc catolic o solidă cateheză, cu grafie românească:

„Pentru aceea, considerînd că cei doi mari vrăjmași ai adevărului sînt *rătăcirea și neștiința*, am poruncit să se compună sub direcțiunea

²² Ioan Mușlea, *Pînea pruncilor*, (Bălgrad 1702), București, 1941, pp. 619-629.

²³ Augustin Bunea, *Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, Tipografia Seminarului, 1902, p. 358.

²⁴ *Ibidem*, p.357.

²⁵ Dumitru Găzdaru, *Studii Italiene*, 1934, An I, p. 80.

²⁶ Dumitru Găzdaru, *Studii Italiene*, p. 85.

mea un nou Catechism, în care învățămîntul elementar și popular al religiei să fie dezvoltat după trebuința prea tristelor noastre timpuri, pentru ca credincioșii să fie mai bine învățați (...), să poată da seama despre credința și nădejdea lor. (...) Apoi, pentru ca să nu mai rămîie nimica de dorit, am poruncit să se facă din noul Catechism altul prescurtat, hotărît mai cu seamă pentru copii, și potrivit cu priceperea lor”²⁷

Elaborarea *Catehismului Bisericii Catolice*, cerut de Adunarea Extraordinară a Sinodului Episcopilor, cu ocazia celei de-a douăzecea aniversări a încheierii Conciliului Ecumenic Vatican al II-lea, și promulgarea lui în anul 1992 de către veneratul Papa Ioan Paul al II-lea, a însemnat pentru Biserica Catholică un mare dar din partea Duhului Sfînt. Utilitatea și valoarea acestui dar sînt confirmate de primirea cu deosebită atenție și apreciere pe care a întîlnit-o în rîndul episcopilor, cărora la era destinat, pentru învățarea doctrinei catolice și mai ales pentru elaborarea catehismelor locale. Dar mai sînt confirmate și de primirea călduroasă din partea tuturor celor care alcătuiesc poporul lui Dumnezeu, care l-au putut studia și aprecia în peste cincizeci de limbi în care a fost tradus pînă astăzi. *Catehismul* cuprinde toate elementele esențiale și fundamentale ale credinței, elaborate și prezentate pe înțelesul tuturor celor de credință, într-un cuvînt ne oferă întreaga panoramă a credinței catolice, fundamentată pe învățătura lui Isus Cristos din *Sfînta Scriptură*. Prin concizia, claritatea și integritatea sa, se adresează tuturor locuitorilor acestui pămînt, care trăiesc într-o lume dispersivă și cu mesaje multiple, care doresc să afle cale vieții, adevărul, încredințat de Dumnezeu Bisericii Fiului său (*In* 14,6):

„Să fie ca o expunere completă și integrală a învățaturii catolice, care să permită tuturor să cunoască ceea ce însăși Biserica mărturisește, celebrează, trăiește și se roagă în viața sa zilnică”²⁸.

Pentru o mai bună valorificare a *Catehismului*, Ioan Paul al II-lea organiza și institua, în anul 2003, o comisie specială, condusă de actualul papă Benedict al XVI-lea, pe atunci cardinalul Joseph Ratzinger, prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței, cu scopul de a elabora un *Compendiu al Catehismului Bisericii Catolice*, care să cuprindă o formulare mult mai concisă a aceluiași conținuturi ale credinței, am spune noi, un *catehism* de buzunar util și la îndemîna tuturor. Din textul final redactat surprindem trei caracteristici principale ale *Compendiului*: dependența strînsă de *Catehismul Bisericii Catolice*; genul dialogat; folosirea imaginilor în cateheză²⁹. Trebuie afirmat că această lucrare,

²⁷ Nicolae Iosif Camilli, *Epistolă Pastorală pusă în fruntea noului Catechism*, Iași, Tipografia Lucrătorilor Români Asociați, 1885, p. 3.

²⁸ Ioan Paul al II-lea, Scrisoarea apostolică *Laetamur magnopere*, 15 august 1997.

²⁹ *Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu*, Editura Presa Bună, Iași, 2006, p. 9.

Compendiul, nu este o operă de sine stătătoare și nici nu înlocuiește *Catehismul Bisericii Catolice*: mai degrabă se raportează continuu la el prin indicarea exactă a capitolelor (numerelor de referință), cât și prin folosirea continuă a structurii, a dezvoltării și a conținuturilor sale. Apreciem interesul și fervoarea acestei lucrări față de *Catehism*, care, în temeiul înțelepciunii sale expositive și în baza „uncțiunii sale spirituale”, se definește și rămîne în continuare textul de bază al catehezei ecleziale de astăzi, fundamentat pe Sfînta Scriptură³⁰.

Catehismul se împarte în patru părți, întrunind astfel coordonatele legilor fundamentale ale vieții în Isus Cristos. Prima parte, cu titlul „Profesiunea de credință”, se concentrează asupra credinței mărturisite de Biserica Catolică *lex credendi*, pornind de la *Simbolul apostolic*, fundamentat în Sfînta Scriptură, a cărei proclamare permanentă în adunările creștine menține vie și nealterată amintirea principalelor adevăruri de credință. A doua parte, intitulată „Celebrarea misterului creștin”, ne oferă spre studiu și meditație aceea *lex celebrandi*, care prin vestirea evangheliei își află răspunsul privilegiat în responsabilitatea vieții sacramentale. Aici credincioșii trăiesc, experimentează și mărturisesc, în fiecare clipă a vieții, împlinirea totală, eficace, mîntuitoare a misterului pascal, prin care Cristos a împlinit misterul răscumpărării noastre. A treia parte, numită „Viața în Cristos”, dezvoltă discursul despre *lex vivendi*, tocmai despre îndatoririle pe care le au cei botezați în a-și manifesta, prin comportamentul zilnic și prin ierarhiile etice la care aderă, fidelitatea în fața credinței mărturisite ritualic. Toți creștinii sînt chemați de către Domnul Isus să îndeplinească faptele potrivite cu demnitatea lor de fii ai Tatălui și în iubirea Duhului Sfînt. A patra parte ce poartă titlul „Rugăciunea creștină”, se oprește asupra vieții de rugăciune, *lex orandi*, care după exemplul lui Isus, modelul perfecțiunii care se roagă, îl cheamă pe creștin la dialogul cu Dumnezeu în rugăciune, a cărei expresie tainică și definitorie este rugăciunea *Tatăl nostru*, rugăciunea pe care ne-a învățat-o însuși Isus Cristos. Nu pierdem din vedere forma dialogată a *Catehismului*, care se raportează la acel gen literar catehetic, compus din întrebări și răspunsuri, al modelului *socratic*. În *Catehism* se propune un dialog ideal între învățator și discipol, printr-un șir insistent de întrebări, care-l angajează pe cititor și-l invită să persevereze în descoperirea aspectelor niciodată învechite ale adevărilor credinței sale. Prin dialog se realizează și o condensare a textului, astfel că nu se pierde din vedere esențialul.

Revenind la *Compendiu*, dorim să subliniem o noutate estetică care prin prezența imaginilor ritmează împărțirea lucrării. Sînt imagini care provin din patrimoniul bogat al iconografiei creștine. Bazîndu-se pe tradiția conciliară veche, Biserica ne învață că și imaginea este predică evanghelică. Pictorii și artiștii din toate timpurile au oferit, spre uimirea și contemplația credincioșilor, faptele mai importante ale misterului mîntuirii, prezentîndu-le ochiului în strălucirea culorii și

³⁰*Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu*, p. 10.

în perfecțiunea imaginii. Acesta este indiciul prin care, mai mult ca oricând, imaginea sacră poate să exprime esențialul altfel decât slova, cu un altfel de dinamism, universal recunoscut³¹. Ne referim la un comentariu evanghelic și catehetic modern, la pictura cu același nume realizată de maestrul Alfredo Pettinari pe absida Bisericii parohiale „Sfântul Ioan Botezătorul” din Tavazzando-Lodi (Italia). Este și un cadou oferit Institutului Teologic Romano-Catolic „Sf. Iosif” din Iași, ce are scopul de a trezi în fiecare dintre noi, cei care ne îndreptăm privirea spre tablou, credința și sensibilitatea creștină exprimată biblic prin rugăciunea celor doi ucenici din Emaus: „Rămâi cu noi Doamne”. Maestrul Pettinari ne oferă fermecătoare imagini cu limbajul lor evanghelic și catehetic, prin care ne cheamă să-l descoperim neconținut pe Cristos prezent, nu numai în mijlocul apostolilor la Ierusalim, ci și în mijlocul nostru, al tuturor celor de bună credință. Să învățăm să fim deschiși, să ne lăsăm întâlniți de Dumnezeu, să tăcem, să cugetăm.

Concluzii

Fără nici un dubiu admitem faptul că, în Moldova au fost romano-catolici susținători ai grafiei latine, că textul biblic are o istorie literară și că din cele mai vechi timpuri Biserica Catolică a tradus Biblia în limba popoarelor creștine. Traduceri românești ale Scripturii au apărut și pe meleagurile noastre, au fost bine acceptate de poporul creștin și recunoscute de către autoritatea bisericească. În aceste texte biblice s-a împletit minunat sensul dogmatic cu cel literar, rezultând astfel adevărate capodopere ale literaturii teologice românești. Fidelitatea față de cuvântul lui Dumnezeu ne obligă la o ascultare ce ne conduce la o înțelegere profundă și mereu actuală a voinței Domnului, o ascultare ce trebuie *eliberată* de conformismul intelectual al cercetărilor filologico-teologice sau de obișnuința facilă cu vremurile actuale. Oamenii sînt făcuți să cunoască adevărul, dar o astfel de cunoaștere ne costă, deoarece nu trebuie să existe diferențe de nivel între ceea ce credem și felul în care trăim. Relativismul moral și intelectual amenință cu distrugerea, (dacă nu au distrus deja), fundamentele societății noastre. Pasiunea pentru adevăr, onestitatea intelectuală și convertirea sinceră și curată presupun de plătit un mare preț. În timpurile noastre, tributul care trebuie plătit pentru fidelitatea față de Sfînta Scriptură nu mai este acela de a fi schingiuiți, ci adesea implică situațiile de marginalizare socială, de a fi arătați ca neimportanți pentru colectivitate, ridiculizați sau parodiați:

„Fără adevăr se cade într-o viziune empiristă și sceptică despre viață, incapabilă să se ridice deasupra practicii, pentru că nu este interesată să perceapă valorile (uneori nici semnificațiile) cu care s-o evalueze și s-o orienteze. Fidelitatea față de om cere fidelitatea față de adevăr care, singur, este garanție a libertății și a posibilității unei

³¹ Graziella Piergiani-Gianfranco Pizzamiglio, *Cina cea de taină*, Editura Sapientia, Iași, 2005.

dezvoltări umane integrale. Pentru aceasta, Biserica îl caută, îl vestește în mod neobosit și îl recunoaște oriunde s-ar ascunde el³².

Cultura s-a schimbat în ultimele decenii și este mai îndepărtată de rădăcinile ei creștine. Astăzi privim la o dimensiune tot mai multiculturală ce dă ocazia întâlnirii cu alte religii. Pentru noi creștinii această realitate oferă posibilitatea explorării altor tradiții religioase, a căilor de a da mărturie despre dimensiunea transcendentă a persoanei umane și despre chemarea universală la sfințenie, conducând la practicarea virtuților și la trăirea mesajului Sfintei Scripturi. Nu trebuie să ne fie frică să ne proclamăm credința în unicitatea mântuirii câștigate pentru noi de Cristos. În comuniune și fidelitate față de voința Domnului noi recunoaștem că Biserica este chemată să îi cuprindă pe toți, dar niciodată *pe seama adevărului creștin*. Cateheza – pilon al Bisericii – este o dedicare tăcută și fidelă, care depinde în realizarea ei de toți oamenii, (femei și bărbați), ce vor pune în practică tradiția bisericii ca noutate de ucenic al lui Isus Cristos și ca misionar al Împărăției Sale, și nu de programe universitare și structuri ample. Un educator teolog este mai mult decât ceva care împărtășește cunoștințe sau aptitudini, este acel ceva care se raportează la dimensiunea transcendentă a studiului și a predării Sfintei Scripturi. Noile generații trebuie formate nu doar în cunoașterea credinței, ci în fiecare aspect care privește ceea ce înseamnă a trăi ca cetățeni maturi și responsabili în lumea de azi. Într-un cuvânt este vorba despre a împărtăși înțelepciunea și adevărata înțelepciune este inseparabilă de cunoașterea Creatorului.

Bibliografie

I

- Bartolomeu Valeriu Anania, *Pentateuhul*, Editura Institutului Biblic al BOR, București, 1997.
Benedict al XVI-lea, *Caritas in veritate*, Editura Presa Bună, 2009.
Biblia, Ediția Sfântului Sinod, București, 1914.
Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu, Editura Presa Bună, Iași, 2006.
Conciliul Ecumenic Vatican II, Traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București, 1990.
Ioan Paul al II-lea, Scrisoarea apostolică *Laetamur magnopere*, 15 august 1997.
Noul Testament, Sapientia, Iași, 2002.

II

- Bălan, Ioan, *Limba cărților bisericesti*, Blaj, 1914.
Botiza, Ioan Vasile, *Introducere în studiul Sfintei Scripturi*, Galaxia Gutenberg, 2005.
Bunea, Augustin, *Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902.
Camilli, Nicolae Iosif, *Epistolă Pastorală pusă în fruntea noului Catehism*, Iași, Tipografia Lucrătorilor Români Asociați, 1885.
Nerset, Marianu, *Pravoslavia Română față cu Dreapta Credință Romană*, Tipografia Eckhardt, Cernăuți, 1886.

25. Benedict al XVI-lea, *Caritas in veritate*, n. 9.

- Fireza, Gheorghe, *Sfinți și fericiți din Societatea lui Isus*, București, 1941.
Kogălniceanu, Mihail, *Discurs în ședința de Guvern*, în *Monitorul Oficial*, 18 Decembrie, 1884.
Kogălniceanu, Mihail, *Limba și literatura Românească sau Valahică*, Berlin, 1837, publicată de Vasile Kogălniceanu, București, 1895.
Macaveiu, Victor, *Spre o nouă ediție a Scripturii românești*, Blaj, 1921.
Mușlea, Ioan, *Pînea pruncilor*, (Bălgrad 1702), București, 1941.
Naghiu, Iosif E., *Catehisme Catolice Românești în sec. XVII-XVIII*, Blaj, 1943.
Nouzille, Jean, *Catolicii din Moldova*, Sapienia, Iași, 2010.
Pizzamiglio, Graziella Piergiani-Gianfranco, *Cina cea de taină*, Editura Sapienia, Iași, 2005.
Scheffczyk, L., *Fundamentele Dogmei*, Sapienia, Iași, 2010.
Tamaș, Iosif, *Philosophia Perennis*, Sapienia, Iași, 2010.

(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)